

РОЗВИТОК ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ ЯК ОСНОВИ ПОКРАЩЕННЯ ПРОЦЕСУ ВІДТВОРЕННЯ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

О. А. Біттер, д. е. н., професор
Львівська державна фінансова академія
Л. В. Демедюк, здобувач
Львівський національний аграрний університет

Проведено аналіз розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Виявлено причини невдач у поширенні кооперативного руху в сільській місцевості. Обґрунтовано раціональні межі територіальної організації обслуговуючих кооперативів.

Постановка проблеми. Сільська кооперація в сучасних умовах – це форма економічної взаємодії між власниками особистих селянських господарств на постійній основі. Вона дозволяє полегшити вирішення багатьох проблем, які щоденно виникають в діяльності цих господарств. Насамперед – це полегшення праці членів господарств за рахунок організованого виконання найбільш трудомістких і фізично важких видів технологічних операцій, а також проведення робіт, які вимагають відповідної кваліфікації. Сюди входить значне скорочення затрат часу на організацію їх проведення з боку власників особистих селянських господарств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації став предметом досліджень таких вітчизняних вчених-аграрників, як Кісіль М. І. [1], Сайкевич М. І. [2], Теслюк С. Р. [3], Хорунжий М. Й. [4], Цимбал В. О. [5], Швець Т. В. [2]. У їх працях розкрито теоретичні та прикладні аспекти досліджуваної проблеми. Однак недостатньо висвітленими залишаються питання розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в контексті покращення процесу відтворення особистих селянських господарств.

Мета та методика дослідження. Метою даної статі є окреслення перспектив розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як основи покращення процесу відтворення особистих селянських господарств.

Виклад основного матеріалу. Український уряд неодноразово робив спроби вирішити проблему розвитку сільського кооперативного руху. Зокрема, у травні 2012 р. презентовано нову ініціативу сільського розвитку під назвою «Рідне село», розроблену Міністерством аграрної політики і продовольства спільно з

Всеукраїнською асоціацією сільських і селищних рад, Союзом учасників сільськогосподарських кооперативів, співробітниками проєктів технічної допомоги USAID та ЄС. Вона спрямована на підтримку дрібних фермерів та особистих селянських господарств через створення і підтримку обслуговуючої кооперації, яка надасть поштовх для подальшого збільшення чисельності та активізації діяльності існуючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. З метою стимулювання розвитку системи кооперації розроблено зміни до Закону «Про сільськогосподарську кооперацію» та деяких інших законодавчих актів.

Український уряд не вперше робить спроби щодо стимулювання розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Згідно з Державною цільовою економічною програмою підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період 2015 р., у країні планувалося створення не менш як 10 тис. кооперативів, в яких повинно було бути створено 100 тис. додаткових робочих місць для сільських жителів. Очікувався розвиток сприятливого конкурентного середовища на агропродовольчому ринку, питома вага новостворених кооперативів у загальному обсязі товарообороту продовольчих товарів повинна була досягти 20 %. Для виконання Програми планувалося виділити 7,2 млрд грн бюджетних коштів, з яких уже на її старті у 2009 р. зі Стабілізаційного фонду було виділено 90 млн грн.

Однак зусилля уряду, на жаль, значною мірою виявилися марними. Основними причинами невдачі у цій сфері, на нашу думку, є: загострення світової фінансової кризи, у зв'язку з чим необхідним було прийняття заходів з економії коштів державного бюджету; непослідовність владних структур у здійсненні структурних реформ в сільській місцевості та аграрній сфері: наступний уряд, як правило, заперечує надбання попереднього і блокує виконання багатьох прийнятих ним програм; недостатня наукова обґрунтованість «Державної цільової економічної програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р.», у зв'язку з чим вона виявилася надто дорогою. У країні налічується 28 тисяч сільських населених пунктів, серед яких переважають малі села з чисельністю жителів до 500 осіб. Оскільки ступінь охоплення одним сільськогосподарським обслуговуючим кооперативом 2–3 сіл є недостатнім, то загальна планова чисельність кооперативів, які необхідно було створити у країні, була завищеною. Крім того, орієнтація, головним чином, на вузькоспеціалізовані молочні, овочево-садівничі та зернові кооперативи також потенційно призводила до зниження рівня ефективності використання ресурсів;

запланована питома вага державних витрат у загальних витратах на формування матеріально-технічної бази сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на рівні 90% була надмірною, оскільки вона не стимулювала б ефективне використання техніки та обладнання і в подальшому вимагалися б значні витрати державних коштів на її оновлення; не було проведено відповідної роз'яснювальної та пропагандистської роботи серед сільських жителів і не сформовано кадрове ядро майбутніх сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, яке складалося б з авторитетних, шанованих і підприємливих жителів конкретних населених пунктів, до яких місцеві селяни мали б довіру.

У результаті оцінки потенційних масштабів діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у Львівській області, структури виробництва продукції в особистих селянських господарствах регіону, а також вивчення відповідних літературних джерел, автори зробили висновок про доцільність формування не спеціалізованих, а багатofункціональних кооперативів. Тільки в такому разі працівники кооперативів зможуть бути зайнятими практично цілорічно та буде забезпечено ефективне використання наявної техніки та обладнання.

Для того, щоб сільськогосподарський обслуговуючий кооператив міг успішно функціонувати, він повинен мати відповідне поле діяльності. Очевидно, що організація кооперативу у кожному селі не була б економічно обґрунтованою, оскільки в регіоні є немало сіл з чисельністю жителів до 100-200 осіб. Навіть у середньостатистичному сільському населеному пункті Львівської області організація обслуговуючого кооперативу не доцільна, оскільки середня людність села в регіоні складає лише 540 осіб.

У процесі дослідження здійснено розрахунки потенційного обсягу реалізації молока та картоплі (як основних видів товарної продукції ОСГ) з розрахунку на одну сільську раду в розрізі груп приміських та віддалених адміністративних районів Львівської області (табл.). При проведенні розрахунків виходили з того, що взаємодопомога при реалізації надлишків вироблених в особистих селянських господарствах молока та картоплі повинна стати однією з економічних підвалин при організації сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу. Основна частина вироблених в цих господарствах молока та картоплі споживається сільськими домогосподарствами. Раціональні норми споживання складають відповідно 360 кг і 105 кг на одну особу за рік. Оскільки в сільському господарстві ці види продукції споживаються не тільки членами

домогосподарства, але використовуються для годівлі тварин, ці норми ми збільшили до 500 кг і 300 кг відповідно. Продукція, вироблена в особистих селянських господарствах понад вказані норми, потенційно може бути реалізованою на ринку через сільськогосподарський обслуговуючий кооператив.

Таблиця

Розрахунок потенційного обсягу реалізації молока та картоплі особистими селянськими господарствами за сучасного рівня виробництва, 2010 р.

Групи адміністративних районів	Кількість сільських рад	Обсяг виробництва в розрахунку на 1 сільську раду		Потенційний обсяг реалізації	
		Молока, т	Картоплі, т	Молока, т	Картоплі, т
I – приміські	286	280,4	604,3	60	1560
II – віддалені	346	352,9	605,6	338	1341
Разом / у середньому	632	633,3	1209,9	212	1440

Основний результат, отриманий при проведенні розрахунків у табл. 1, – це практична відсутність товарних ресурсів молока в особистих селянських господарствах приміських адміністративних районів Львівської області. Потенційний річний обсяг молока, реалізованого через кооператив, організований в територіальних межах сільської ради, який складає 60 т (або ж 160 кг в середньому за день), є явно недостатнім для того, щоб реалізувати проект. Недостатнім також є потенційний обсяг реалізації картоплі – 1560 т. Значно краща ситуація в цьому відношенні у віддалених районах. Якщо організувати сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, дотримуючись принципу «одна сільська рада – один кооператив», то потенційний річний обсяг реалізації через нього молока складатиме 338 т за рік, а картоплі – 1440 т. Зважаючи на сучасні ціни, це приблизно 2 млн грн грошової виручки. Навіть якщо кожна десята гривня в кінцевому рахунку стане власністю кооперативу, його річна грошова виручка в результаті реалізації молока та картоплі не перевищуватиме 200 тис. грн за рік.

Висновки. У віддалених адміністративних районах Львівської області багатoproфільний сільськогосподарський обслуговуючий кооператив слід організувати в межах 2-3 сільських рад, але на базі однієї з них, тобто за кущовим принципом. У приміській зоні таку роботу можна проводити лише у найвіддаленіших сільських радах. Мова може йти про організацію загалом по області не більше 150-200

кооперативів. Це практично втричі менше, ніж планувалося державними програмами.

Одним з найважливіших завдань, які стоятимуть перед новоствореними сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами, стане організація культурних пасовищ для поголів'я великої рогатої худоби, наявного в особистих селянських господарствах. У сільських населених пунктах, розміщених в рекреаційних зонах, важливою функцією повинна стати діяльність, спрямована на розвиток агро- та зеленого туризму. Крім того, сільська кооперація могла б сприяти відродженню сільських промислів і кустарних виробництв, характерних колись для багатьох сільських територій Львівської області.

У процесі діяльності мережі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів обов'язково виникають проблеми, які самостійно кожен з них окремо вирішити не зможе. Постає необхідність у формуванні їх асоціацій. Основні їх функції полягатимуть у лобюванні специфічних інтересів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, представленні кооперативного руху перед виконавчою та законодавчою гілками влади, іншими організаціями-партнерами; наданні кооперативам інформації, допомозі в підготовці та підвищенні кваліфікації кадрів, наданні широкого спектру консультаційних послуг та здійсненні аудиторських перевірок; сприянні розвитку кооперативної ідеї і спонуканні власників особистих селянських господарств-членів кооперативів до дотримання принципів кооперації.

Список використаних джерел

1. Кісіль М. І. Створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / М. І. Кісіль // Економіка АПК. – 2003. – №4. – С. 22–27.
2. Сайкевич М. І. Методика оптимізації організаційно-виробничої структури та виробничого планування обслуговуючого кооперативу при сільській громаді / М. І. Сайкевич, Т. В. Швец // Агроінком. – 2009. – № 5–8. – С.28–33.
3. Теслюк С. Р. Організація молочарських кооперативів як чинник ефективного господарювання / С. Р. Теслюк // Економіка АПК. – 2009. – №7. – С. 143–149.
4. Хорунжий М. Й. Відродження села через колективний інвестиційний фонд / М. Й. Хорунжий, А. М. Судеркін // Агроінком. – 2008. – № 7–8. – С.90–95.
5. Цимбал В. О. Проблеми розвитку обслуговуючої кооперації на селі / О. В. Цимбал // Агроінком. – 2011. – № 6–8. – С. 39–43.